

RONOR

EESTIROOTSLASTE KULTUURI SELTS SAMFUNDET FÖR ESTLANDSSVENSK KULTUR

Detsembris tähistas kogu Eestimaa helilooja Cyrillus Kreegi 100 sünniaastapäeva. Kreegi tähtsus eestirootsi kultuurile on vaieldamatult suur. Mainigem siin kasvõi Kreegi kogutud eestirootsi rahvaviise, millest enamik alles ootab uurimist Teatri- ja Muusikamuseumi kogudes. Siinsel pildil on Cyrillus Kreeg (tagareas valges särgis) koos oma isa, Vormsi köster-kooliõpetaja Konstantin (Gustav) Kreegi, ema Maria Bleesi ja teiste lähedastega. I december firade hela Estland 100-årsdagen av Cyrillus Kreeks födelse. Tonsättarens betydelse för estlandssvenskar är mycket stor. Man kan t.ex. nämna hundratals estlandssvenska folkmelodier upptecknade av C.K, som väntar på forskare i Teater- och musikmuseet i Tallinn. På den här bilden ser vi Cyrillus Kreeg (.längst bak, i vit skjorta) tillsammans med fadern, Ormsö klockare Konstantin (Gustav) Kreeg, modern Maria Blees och andra släktingar.

Toimetus tahab oma lugejate ees vabandada. Meie tahtest olenemata põhjustel viibis 1989.a. viimase numbri ettevalmistamine niivõrd, et ta saab valmis alles uue aasta esimestel päevadel. Loodame väga, et see ei kahanda lugejate huvi meie lehe vastu ja kuna jõulutervitusteks on aeg hiljaks jäänud, siis soovime kõigile meie lugejatele

HEAD UUT AASTAT!

Redaktionen vill framföra sin ursäkt till läsarna. Av skäl som vi inte rådde för dröjde utgivningen av sista numret för 1989 i den mån att det blev färdigt först när det nya året hade kommit. Vi skulle hoppas att detta inte minskar läsarnas intresse för vår tidning och eftersom det är för sent att komma med några julhälsningar, tillönskar vi alla våra läsare

ETT RIKTIGT GOTT NYTT ÅR!

KROONIKA

- 9-10.detsembril toimus Haapsalus ajalooseminar Carblomidest. Seminari idee autor ja hing oli Ervin-Johan Sedman. Kokkutulnuile avanes huvitav pilt 18.sajandi lõpu Haapsalust ja Noarootsist ning ühest perekonnast, kes Eestimaa vaimupõlde laialt ja pikka aega harinud on. Tähtsaimad Carblomidest olid Rootsist Karlebyst tulnud Jonas Larsson (1725-1784), kes oli õpetajaks Noarootsi (1755-74) ning Haapsalu linna ja lossi (1773-83) kogudustes, tema poeg Gustav (1761-1814), kes oli Haapsalu (1783-90) ja Noarootsi (1789-1814) koguduste õpetaja ja Saare-Lääne praost ning Gustavi poeg Johannes (1793-1861), kes oli Noarootsi pastor 1816-1861. Samast perest kasvas aga enam kui kümme kirikuõpetajat ja mitmeid muid haridus- ja kultuuritegelasi üle Eestimaa. Avaldati lootust, et seminariettekanded ka trükivalgust näevad. Haapsalu ja Noarootsi koguduste hingekarjaseid mälestati ka jumalateenistustel Haapsalus ja Noarootsis. Meie tänu kaasaaitamise eest kuulub Tiit ja Lia Salumäele, Leevi Reinarule, Kalev Jaagole, Helja ja Saamo Heldemale ning Taebila Kammerkoorile.
- 13.detsembril, Luutsinapäeval pidas Tartu osakond oma jõulukaise koosoleku, seekord ümber kohvilaua ja küünlavalguses. Huvitava ettekande pidas ka sel korral ajalooteaduskonna diplomand Ivar Rüütli. Teemaks oli rootsi ekspansioon Soome ja Eestisse, samuti rääkis Ivar nn. rootsi õigusest, mis kehtis eestirootsi aladel.
- 17-19.detsembril oli seltsil külas soomerootsi ühingu "Eestimaa sõbrad" juhatuse liikmed Harriet Walsberg, Christian Brandt, Christoffer Grönholm ja Bengt Lassus. Kohtumisõhtul Haapsalus kuuldil külalistelt huvitavaid andmeid rootslaste käekäigust Soomes läbi aegade. Külastati ka Vormsit ja Noarootsit. Juhatused arutasid omavahel koostöö üksikasju.

ÖNNESOOVID LYCKÖNSKNINGAR

Meie seltsi auliige prof.Paul Ariste
saab 3.veebruari 85 aastaseks!

Vårt samfunds hedersledamot prof. Paul Ariste
fyller 85 år den 3 februari!

70	Eleonore Piird	1. märts
55	Aime Sügis	21. jaanuar

KRÖNIKA

- Den 9-10 december ägde i Hapsal rum ett seminarium om släkten Carbloms. Eldsjälen bakom arrangemanget var Ervin-Johan Sedman. Inför deltagarna öppnade sig en spännande bild av Hapsal och Nuckö i slutet av 1700-talet samt av en betydelsefull familj. De mest framträdande personligheterna bland Carbloms var den från Karleby i Sverige inflyttade Jonas Larsson (1725-1784), som var präst på Nuckö (1755-74) och i Hapsals stads och slottförsamlingar (1773-83); hans son Gustav (1761-1814), som var präst i Hapsals församling (1783-90) Nuckö församling (1789-1814) samt Ösel-Viks prost; Gustavs son Johannes (1793-1861), som var pastor på Nuckö 1816-1861. Från släkten växte fram dock mer än tiotal präster och andra framträdande personligheter som på ett eller annat sätt var sysselsatta inom kultur och utbildning. Seminariedeltagarna uttryckte också sitt hopp om att de föredrag, som hölls i Hapsal, även kommer ut i tryck. Minnet av själasörjare i Hapsals och Nuckö församlingar hedrades också vid gudstjänster i Hapsal och Nuckö. Ett stort tack för deras medverkan till Tiit och Lia Salumäe, Leevi Reinaru, Kalev Jaago, Helja och Saamo Heldema samt Taebila Kammarkör!
- På Luciadagen sammanträdde Samfundets Tartu-avdeling. Historiker Ivar Rüütli talade om den svenska expansionen till Finland och Estland och den s.k. svenska rätten som gällde på Estlands kuster och öar.
- Den 17-19 december besökte Harriet Walsberg, Christian Brandt, Christoffer Grönholm och Bengt Lassus från finlandssvenska föreningen Estlandsvännens styrelse vårt samfund. Vid ett samkväm i Hapsal berättade om svenskarnas öden i Finland genom tiderna. Man besökte också Ormsö och Nuckö. De två föreningarnas styrelseledamöter diskuterade även detaljfrågor kring ett fortsatt samarbete.

Jörgen Hedman

ROOTSLASED HIUMAAL PÄRAST 1781.A. UUTE ANDMETE VALGUSES

Vastavalt 1811.a. hingerevisjonile jäid 1810.a. Kärdlasse järele järgmised rootslased:

A. Rootslastest talupojad:

1. Mats Bertelsson s.1750 (talust nr.3) - 5 meesisikut;
2. Anders Bertelsson s.1752 (nr.1 vend) - 4 meesisikut;
3. Peter Matsson s.1749 (talust nr.17) - 7 meesisikut;
4. Mårten Mickelsson s.1783 (talust nr.31) - 5 meesisikut;
5. Jacob Hinrichsson s.1783 (tagasi Saaremaalt) - 3 meesisikut;

B. Rootslastest mõisasulased:

1. Anders Andersson s.1783 (talust nr.11) - üks;
2. Mats Mårtensson s.1786 (talust nr.33) - üks;
3. Mickel Larsson s.1783 (Reigist) - 2 meesisikut;

C. Rootslastest vabadikud:

1. Johan Johansson s.1770 (talust nr.1) - 3 meesisikut;
2. Mats Larsson s.1790 (talust nr.12) - üks;
3. Peter Matsson s.1749 (talust nr.20) - 2 meesisikut;
4. Mats Thomasson s.1760 (talust nr.22) - 2 meesisikut;
5. Mats Mårtensson s.1772 (talust nr.26) - 4 meesisikut;
6. Uppunud Mats Mårtenssoni (talust nr.29) pojad - 2 poissi;
7. Lars Andersson s.1766 (talust nr.34) - 2 meesisikut;
8. Mats Mårtensson s.1774 (tagasi Haapsalust) - üks;
9. Hinrich Jacobsson s.1750 (tagasi Saaremaalt) - 2 meesisikut;
10. Lars Jacobsson s.1755 (tagasi Saaremaalt) - üks;
11. Kristoffer Mårtensson s.1745 (rootslane Haapsalust) - 2 meesisikut;
12. Niggola Peet s.1788 (eestlane Vilivallast) - 2 meesisikut;
13. Peter Johansson s.1802 (rootslane Ridalašt) üks;

D. Rootslastest kirikuteenijad Pühalepa kiriku juures:

1. Köster Magnus Mickelsson s.1748 (talust nr.14) - 3 meest;
2. Jacob Thomasson s.1756 (talust nr.22) - 4 meesisikut.

Kommentaar: rootsi talupoeg nr.5 tuli koos oma isa ja onuga (vabadikud nr.9 ja 10) tagasi Saaremaalt, kus ta oli olnud üle 25 aasta ühe riigimõisa teenistuses.

1816.a. hingede loendamine võttis arvesse mõlemad supooled ning andis parema ülevaate Kärdla küla elanike hulgast. Kokku on 89 inimest, 40 meest ja 49 naist. Viies talus on 42 elanikku, kolmeteistkümnes vabadikukohas 41 elanikku, mõisasulaseid on kaks, kusjuures ühel neist on 5-liikmeline pere. Ühel kalakäimisel uppus kaks mõisasulast ning kolm vabadikupoega. Kaks noormeest, üks talumehe poeg ja üks vabadiku poeg võeti sõduriks. Märkimisväärne on, et 1811.a. saadik on surnud kuus vabadikukoha peremeest.

Aastatel 1805-1822 oli Pühalepa kihelkonna pastoriks baltisakslane P.E.Hörschelmann. Nagu tema eelkäijagi, pidas ta igal kuuendal pühapäeval Kärdla kabelis rootsikeelset jutlust. Tema järglane Alexander v. Sengbusch, kes tegutses kihelkonnas alates 1822.a., lõpetas rootsikeelsed jutlused

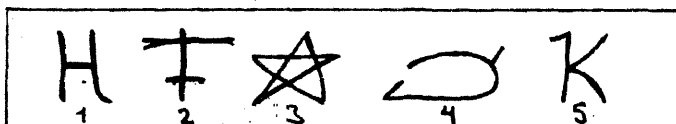
SVENSKARNA PÅ DAGÖ EFTER ÅR 1781 I LJUSET AV NYA UPPGIFTER

av Jörgen Hedman

De svenskar som blev kvar i Kertell var (enligt revisionen 1811):

A. Svenska bönder:

1. Mats Bertelsson f.1750 (fr. gård nr.3) - 5 manspersoner.
2. Anders Bertelsson f.1752 (bror t. 1:an) - 4 manspersoner.
3. Peter Matsson f.1749 (fr. gård nr.17) - 7 manspersoner.
4. Mårten Mickelsson f.1783 (fr. gård nr.31) - 5 manspersoner.
5. Jacob Hinrichsson f.1783 (äter fr. Ösel) - 3 manspersoner.

- Viimase viie talu peremärgid. Neid kasutasid talupojad 1810.a. rendilepingule allakirjutamisel.
- *De fem sista bondgårdarnas bomärken. Med dessa undertecknade husbönderna arrendekontraktet år 1810.*
- Vasakult • från vänster:
Takking (Mats), Takking (Anders), Bisa, Bro, Tarming.

B. Svenska herrgårdsdrängar:

1. Anders Andersson f.1783 (fr. gård nr.11) - ensam.
2. Mats Mårtensson f.1786 (fr. gård nr.33) - ensam.
3. Mickel Larsson f.1783 (fr. Röicks) - 2 manspersoner.

C. Svenska lösmän:

1. Johan Johansson f.1770 (fr. gård nr.1) - 3 manspersoner.
2. Mats Larsson f.1790 (fr. gård nr.12) - ensam.
3. Peter Matsson f.1749 (fr. gård nr.20) - 2 manspersoner.
4. Mats Thomasson f.1760 (fr. gård nr.22) - 2 manspersoner.
5. Mats Mårtensson f.1772 (fr. gård nr.26) - 4 manspersoner.
6. Den drunknade Mats Mårtenssons (fr. gård nr.29) söner - 2 gossar.
7. Lars Andersson f.1766 (fr. gård nr.34) - 2 manspersoner.
8. Mats Mårtensson f.1774 (äter fr. Hapsal) - ensam.
9. Hinrich Jacobsson f.1750 (äter fr. Ösel) - 2 manspersoner.
10. Lars Jacobsson f.1755 (äter fr. Ösel) - ensam.
11. Kristoffer Mårtensson f.1745 (sv. fr. Hapsal) - 2 manspersoner.
12. Niggola Peet f.1788 (est fr. Williwall) - 2 manspersoner.
13. Peter Johansson f.1802 (svensk fr. Röthel) - ensam.

D. Svenska kyrkotjänare vid Pühaleps kyrka:

1. Magnus Mickelsson f.1748 (fr. gård nr.14), klockare - 3 män.
2. Jacob Thomasson f.1756 (fr. gård nr.22) - 4 manspersoner.

Kommentar: den svenske bonden nr.5 har återvänt från en över 25-årig vistelse på ett kronogods på Ösel tillsammans med sin far och farbror, lösmännen nr.9 och 10.

1830.a., kui rootslaste ja eestlaste suhe muutus. Nimelt rajati 1829.a. Hiiu-Kärdla tekstiilivabrik ning sinna kutsuti tööle eestlasi Ungern-Sternbergi perekonna mõisast Hiiumaal ning Nõva mõisast mandril. Kuni selle aastani oli Kärdla olnud täielikult rootsi asula. Kuid juba 1834.a. hingedeloenduseks olid rootslased vähemuses. Kärdla vabrikuasunduses oli sel aastal 425 elanikku, kellest vaid 131 pandi kirja rootslastena. Nende rootslaste hulka on arvestatud isegi eesti vaba mehe perekond. Perenaine oli küll rootslanna, nii et fakt oli võib-olla ehk õige. Kärdlasse tulid ka Kõrgessaare mõisast Reigi külalt kaks perekonda, kellel tõenäoliselt oli rootsi päritolu: Mickel Matsson ELLER s.1795 perekonnaga ja Mickel Thomasson OPIK s.1802 perekonnaga.

1834.a. elasid Kärdlas järgmised rootslased:

A. Rootslastest talupojad:

1. Mats Bertelsson - majapidamises 14 inimest. Perekonnanimi 1838.a. STACKING (Takking).
2. Simon Hansson s.1801 (endise peremehe vennapoja poeg) - 5 inimest. Perekonnanimi 1838.a. STACKING. Anders Bertelssoni lesk Kaddy perekonnaga - 5 inimest. Perekonnanimi 1838.a. STACKING.
3. Johan Petersson s.1787 - majapidamises 25 inimest. Peremehe pere koos sugulastega võtsid 1838.a. perekonnanimeks BISA. Sulane Simon Jöransson s.1801 võttis samal aastal nimeks STACKING. Ta on peremehe nr.1 vennapoeg.
4. Lesk Kersty Matsdotter (Anders Mårtenssoni 1809-1832 lesk) ja tema meheõde - 4 inimest. Perekonnanimi 1838.a. BRO.
5. Jacob Hinrichsson - majapidamises 11 inimest. Perekonnanimi 1838.a. STARRING (Tarring).

B. Rootslastest vabadikud:

1. Lars Johansson s.1800 - 5 inimest. Perekonnanimi 1838.a. STACKING.
2. vallaline Liso Matsdotter s.1794. Perekonnanimi 1838.a. HAGGING.
3. vallaline Anders Petersson s.1808. Perekonnanimi 1838.a. OBBERGO.
4. tühi pärast Mats Thomassoni surma 1820.a.
5. Johan Matsson s.1801 - 8 inimest. Perekonnanimi 1838.a. WEANES.
6. Greis Matsson s.1806 - 5 inimest. Perekonnanimi 1838.a. OBACK.
7. Greis Larsson s.1801 - 6 inimest. Perekonnanimi 1838.a. PRÄHLA.
8. vallaline Mats Mårtensson s.1774. Perekonnanimi 1838.a. POPPER.
9. Carl Hinrichsson s.1799 - 8 inimest. Perekonnanimi 1838.a. STARRING.
10. tühi pärast Lars Jacobssoni surma 1816.a.
11. tühi pärast Kristoffer Mårtenssoni ja tema poja surma 1812.a.
12. Peedo Niggolas s.1811 - 4 inimest. Perekonnanimi KARJAMAA.
13. Peter Johansson - 6 inimest. Perekonnanimi 1838.a. LUTZ.
- Uus!** 14. Johan Magnusson s.1805 - 5 inimest. Perekonnanimi ESPBACK.
- Uus!** 15. Märten Jacobsson s.1794 - 3 inimest. Perekonnanimi LUURA.
- Uus!** 16. Anders Magnusson s.1802 - 4 inimest. Perekonnanimi RUNDSBACK.

Vid själarevisionen 1816 där samtliga invånare av båda könen tas upp, ges en bättre bild av byn Kertells invånarantal. Det finns 89 personer här; 40 män och 49 kvinnor. De fem bondgårdarna har tillsammans 42 invånare, de tretton lösmänställen har 41 invånare, herrgårdsdrängarna är två till antalet - varav den ene har familj bestående av 5 personer. Vid en fisketur har två herrgårdsdrängar och tre lösmänssöner drunknat. Två ynglingar, en bondson och en lösmänsson, har tagits ut som rekryter. Anmärkning svårt är också att sex av lösmänstälernas husbönder har dött sedan 1811.

Präst i Pühaleps socken mellan åren 1805 och 1822 var balttysken P.E.Hörschelmann. Likt sina företrädare predikade han varje sjätte söndag på svenska i Kertells kapell. Hans efterträdare Alexander v. Sengbusch, som verkade i socknen från och med 1822, slutade att predika på svenska år 1830, när förhållandet i antal mellan svenskar och ester förändrades. År 1829 inrättades nämligen Hiiu-Kärdlas textilfabrik och till fabriken inkallades ester från familjen Ungern-Sternbergs gods på Dagö och från godset Neve på fastlandet. Fram till detta år var Kertell ett helt svenskt samhälle. Redan vid själarevisionen 1834 var nu svenskarna i minoritet. Fabrikssamhället Kärdla hade detta år 425 invånare, varav endast 131 registrerades som svenskar. Bland dessa svenskar inräknades även den estniske lösmännens familj. Hustrun i familjen var dock svenska, så sakförhållandet kanske stämde. Till Kärdla invandrade även från Hohenholms gods, Röicks by, två familjer med sannolikt svenskt påbrå: Mickel Matsson ELLER f.1795 med familj samt Mickel Thomasson OPIK f.1802 med familj.

Kärdlas svenskar 1834 var:

A. Svenska bönder:

1. Mats Bertelsson - 14 personer i hushållet. Familjenamn 1838: STACKING (Takking).
2. Simon Hansson f.1801 (brorsonsson t. förre husb.) - 5 personer. Familjenamn 1838: STACKING. Anders Bertelssons änka Kaddy med familj - 5 personer. Familjenamn 1838: STACKING.
3. Johan Petersson f.1787 - 25 personer i hushållet. Husbondens familj med anhöriga tog 1838 namnet: BISA. Drängen Simon Jöransson f.1801 tog detta år namnet: STACKING. Han är brorson till husbonden på nr.1.
4. Änkan Kersty Matsdotter (änka efter Anders Mårtensson f.1809 - d.1832) och hennes svägerskor - 4 personer. Familjenamn 1838: BRO.
5. Jacob Hinrichsson - 11 personer i hushållet. Familjenamn 1838: STARRING (Tarring).

B. Svenska lösmän:

1. Lars Johansson f.1800 - 5 personer. Familjenamn 1838: STACKING.
2. Ogifta Liso Matsdotter f.1794. Familjenamn 1838: HAGGING.
3. Ogifte Anders Petersson f.1808. Familjenamn 1838: OBBERGO.
4. Öde sedan Mats Thomasson dog år 1820.
5. Johan Matsson f.1801 - 8 personer. Familjenamn 1838: WEANES.
6. Greis Matsson f.1806 - 5 personer. Familjenamn 1838: OBACK.
7. Greis Larsson f.1801 - 6 personer. Familjenamn 1838: PRÄHLA.

Kommentaar: vabadik nr.14 on 25 aastat Osmussaarel elanud ja 1830.a. koos perega tagasi tulnud Kärkla elaniku Magnus Matssoni poeg. Nr. 15 on Pühalepa kirikusulase Jacob Thomassoni poeg ja nr.16 on Pühalepa köstri Magnus Mickelssoni poeg. Need Kärkla elanike järeltulijad tulid niisiis Kärdlasse tagasi.

C. Rootslastest mõlsateenijad:

1. Anders Andersson - 10 inimest. Perekonnanimi PISA. (NB! See perekond ei ole otsene sugulane talupojaperekonnaga Bisa, kuid neid on sageli ära vahetatud!)
2. Mats Larsson, s.1799, lahkus teenistusest 1822.a. Perekonnanimi 1838.a. FREIBERG. Mats oli selle Lars Bengtssoni poeg, kes enne 1795.a. Reigisse läks.

Pärast viimast revisjoni on uppunud kaks meest. Kolm noormeest on võetud sõjaväkke. Peale selle on 2 noormeest (talust nr. 5) Rootsi põgenenud, et 25-aastasest sõjaväeteenistusest kõrvale hoida. Kõigi registreeritud rootslaste arv Kärklas oli seega 131, neist 63 olid mehed ja 68 naised.

1850.a., kui viidi läbi järgmine revisjon, oli rootslaste arv tõusnud paberil 169-ni (74 meest ja 95 naist). Eestlaste arv oli aga tõusnud rohkem: Kärkla vabrikuasunduses elas kokku 648 inimest. Rootsi perekonnad HAGGING, OBBERGO ja POPPER olid välja surnud.

1858.a. loendus näitas, et rootslaste ja eestlaste suhe Kärklas oli muutunud veelgi enam rootslaste kahjuks: 163 registreeritud rootslast ning 821 eestlast. Pealegi olid paljud rootslastena registreeritustest tegelikult eesti keelt kõnelejad.

A. Rootslastest talupojad:

1. Johan Petersson Takking s.1818 (isa Peter Matsson 1795-1853). Kaks venda koos perega elavad ka siin. Kokku on majapidamises 14 inimest.
2. Simon Hansson Takking perega - 7 inimest. Talus elavad ka isa onupojad Christian s.1820 ja Johan s.1821 Andersson - 18 inimest.
3. Mats Johansson Bisa s.1815 koos perega ning onupojad perega - 26 inimest.
4. Perekond Bro on pärast eelmist revisjoni välja surnud ja talu uus peremees on Simon Jöransson Takking (endine sulane talus nr.3). Peres on 5 inimest.
5. Gustav Jacobsson Tarning s.1837 - 6 inimest. Peremehe kaks vanemat venda on talust lahkunud. Üks sõduriks ja teine põgenes.

B. Rootslastest vabadikud:

1. Lars Johansson Takking - 4 inimest;
2. Johan Matsson Weaness - 12 inimest;
3. Andrus Greisson Oobak s.1833 - 5 inimest;
4. Nigolas Greisson Prähla s.1822 - 10 inimest;
5. Hinrich Carlsson Tarning s.1817 - 18 inimest;
6. Iesk Liso Larsdotter Luura s.1796 koos tütreaga;
7. Andrus Magnusson Rundspak - üks;
8. Peedo Nigolas Karjamaa - 13 isikut;
9. Iesk Madle Johansdotter Lutz s.1805 - üks;
10. Johan Magnusson Espak - 11 inimest.

C. Rootslastest mõlsatöölised:

Peter Andersson Pisa (Bisa) s.1817 - 11 inimest.

8. Ogifte Mats Mårtensson f.1774. Familjenamn 1838: POPPER.
9. Carl Hinrichsson f.1799 - 8 personer. Familjenamn 1838.a. STARRING.
10. Öde sedan Lars Jacobssoni dog år 1816.
11. Öde sedan Kristoffer Mårtensson och hans son dog år 1812.
12. Peedo Niggolas f.1811 - 4 personer. Familjenamn: KARJAMAA.
13. Peter Johansson - 6 personer. Familjenamn 1838: LUTZ.
- Ny! 14. Johan Magnusson f.1805 - 5 personer. Familjenamn: ESPBACK.
- Ny! 15. Mårten Jacobsson f.1794 - 3 personer. Familjenamn: LUURA.
- Ny! 16. Anders Magnusson f.1802 - 4 personer. Familjenamn: RUNDSBACK.

Kommentar: lösman nr.14 är son till en återvänd kertellbo, Magnus Matsson, som bott 25 år på Odensholm - men 1830 återvänt med familjen. Nr. 15 är son till kyrkokarlen i Pühalep Jacob Thomasson och nr. 16 är son till klockaren i Pühalep Magnus Mickelsson. Dessa kertellättlingar har alltså återvänt till Kertell.

C. Svenska herrgårdstjänare:

1. Anders Andersson - 10 personer. Familjenamn: PISA. (Obs! Denna familj är inte direkt släkt med bondefamiljen Bisa, men de har ofta förväxlats med dem.)
2. Mats Larsson, f.1799, utskrevs ur tjänsten 1822. Familjenamn 1838: FREIBERG. Mats var son till den Lars Bengtsson som före 1795 flyttat till Röicks by.

Två män har drunknat sedan förra revisionen. Tre ynglingar har tagits ut till rekryttjänst. Dessutom har två ynglingar (fr.gård nr.5) rymt till Sverige för att undgå den då tjugofemåriga militärtjänsten. Det totala antalet angivna svenskar i Kertell var alltså 131, fördelade mellan 63 män och 68 kvinnor.

År 1850, när nästa revision genomfördes, hade antalet svenskar på pappret ökat till 169 personer (74 män och 95 kvinnor). Antalet ester hade dock ökat mer: Kärkla fabriksamhälle hade sammanlagt 648 invånare. De svenska familjerna HAGGING, OBBERGO samt POPPER hade nu dött ut.

Vid själarevisionen 1858 noteras att fördelningen mellan svenskar och ester i Kärkla förändrats ytterligare till svenskarnas nackdel: 163 registrerade svenskar samt 821 ester. Många av de registrerade svenskarna var dessutom helt säkert estniskspråkiga.

A. Svenska bönder:

1. Johan Petersson Takking f.1818 (fadern Peter Matsson f.1795, dog 1853). Två bröder med familjer bor också här. Totalt 14 personer i hushållet.
2. Simon Hansson Takking med familj - 7 personer. På gården bor även faderns kusiner Christian f.1820 och Johan f.1821 Andersson - 18 personer.
3. Mats Johansson Bisa f.1815 med egen familj och kusiner med familjer - 26 personer.
4. Familjen Bro har dött ut sedan förra revisionen och ny husbonde på gården är Simon Jöransson Takking (tid. dräng på gård nr.3), 5 personer i familjen.
5. Gustav Jacobsson Tarning f.1837 - 6 personer. Två äldre bröder till husbonden har lämnat gården. En som rekryt och en som rymling.

On ilmne, et eestistamine oli 1858. aastaks kaugele arenenud. Juhul kui rootsi mehed või naised abiellusid eestlastega, sai koduseks keeleks peaaegu alati eesti keel. Kui Carl Russwurm tegi oma uuringuid 1850-ndatel aastatel, siis rääkisid oma igapäevases elus kodus rootsi keelt vaid mõned perekonnad. Need olid talupojapereid Bisa, Takking ja Tarning, vabadikupered Espak ja Tarning ning mõisatöölise Pisa/Bisa perekond.

Talupoeg Mats Johansson Bisa (s.1815) oli abielus Reigi küla tüdruku Kersti Christiansdotter Thoreniga (s.1815) Kläinters talust. Nende lastest on kaks saanud tuntuks kui Kärkla viimased rootslased. Lena Bisa (s.1839) oli esmalt abielus rootslase Stavas Peter Christiansson Takkingiga (s.1837), kuid ta jäi leseks juba 1860.a. pärast vaid kaheaastast abielu. Ta abiellus uuesti ning tema nimeks sai Pauline Jõelet. Tema eluõhtul intrvjueris teda eesti keeleuurija Paul Ariste. Siis oli Bisa Lenol olnud juba rabadus ning tema mälestused lapseõlvekeelest olid viletsad, kuid Aristel õnnestus siiski üles märkida viimased kärklarootsi sõnad.

• Pauline Jõelet ehk Lena Matsdotter Bisa, s.1839. Viimane, kes oskas hiiurootsi keelt endises rootsi külas Kärklas.

• Pauline Jõelet alias Lena Matsdotter Bisa, f.1839. Den sista som kunde tala dagösvenska i den före detta svenskbyn Kertell.

Leno vend Villem (s.1851) oli ka väga rootsimeelne. Täiskasvanuna ei osanud ta siiski rootsi keelt. Oma poja Matsi (s.1918) pani laskis ta aga panna Vormsi rootsi kooli, kus tema eest hoolitses eelkõige perekond Lindström. Mats Bisa koolitee jätkus seejärel Noarootsis Pürksi rahvaulikoolis. Mats suri Teise Maailmasõja ajal, kuid Kärklas elab tänini tema noorem vend Hannes.

B. Svenska lösmän:

1. Lars Johansson Takking - 4 personer.
2. Johan Matsson Wearness - 12 personer.
3. Andrus Greisson Oobak f.1833 - 5 personer.
4. Nigolas Greisson Prähla f.1822 - 10 personer.
5. Hinrich Carlsson Tarning f.1817 - 18 personer.
6. Änkan Liso Larsdotter Luura f.1796 med dotter.
7. Andrus Magnusson Rundspak - ensam.
8. Peedo Nigolas Karjamaa - 13 personer.
9. Änkan Madle Johansdotter Lutz f.1805 - ensam.
10. Johan Magnusson Espak - 11 personer.

C. Svensk herrgårdsarbetare:

Peter Andersson Pisa (Bisa) f.1817 - 11 personer.

Estnifieringen har helt klart gått långt 1858. I de fall svenska män eller kvinnor gifte sig med ester, blev hemspråket nästan alltid estniska. När Carl Russwurm gjorde sina undersökningar på 1850-talet talade endast ett par familjer svenska hemma till vardags. Det var fråga om bondefamiljerna Bisa, Takking och Tarning, lösmansfamiljerna Espak och Tarning samt godsarbetarfamiljen Pisa/Bisa.

Bonden Mats Johansson Bisa (f.1815) var gift med en flicka från Röicks by, Kersti Christiansdotter Thoren (f.1815) från Kläinters gård. Två av deras barn var de som blivit kända som Kärklas sista svenskar. Lena Bisa f.1839 var först gift med en svensk man, Stavas Peter Christiansson Takking f.1837, men hon blev änka redan 1860 efter endast två års äktenskap. Senare gifte hon om sig och kallades då Pauline Jõelet. På sin ålders höst intervjuades hon av den estniska språkforskare Paul Ariste. Då hade Bisas Leno redan haft ett slaganfall och hennes minne av barndomspråket var svagt, men Ariste kunde iallafall uppteckna de sista kertellsvenska orden.

Lenos bror Villem f.1851 var mycket svensksinnad även han. Han kunde dock som vuxen ej längre någon svenska. Sonen Mats (f.1918) lät han dock sätta i svensk skola på Ormsö, där framförallt familjen Lindström tog hand om honom. Mats Bisa fortsatte sedan sin skolgång i Birkas folkhögskola på Nuckö. Mats dog under andra världskriget, men kvar i Kärkla bor hans yngre bror Hannes.

• Villem Bisa perekond oma maja ees Kalda tänaval Kärklas. Pojad Mats ja Hannes (Johan) said nimed vastavalt Villemi isa ja vanaisa järgi. Pojad võtsid hiljem nime Rohtvee.
• Familjen Villem Bisa utanför sitt hem vid Kaldagatan i Kärkla. Sönerna Mats och Hannes (Johan) uppkallades efter Villems far respektive farfar. Sönerna tog senare namnet Rohtvee.

Teine ehtrootslane Kärldas oli Stavas Christian Matsson Takking, Bisa Leno äi. Stavas Christian pidas palju oma rootsi päritolust ning kuna tal polnud järeltulijaid, lasi ta tema käes olnud Kärldla talupoegade vabaduskirjade ära- kirjad testamendiga pärandada Stockholmis asuvale Rootsi Riigiarhiivile. Seal säilitatakse neid pealdise all: "Annetanud talupoeg Christian Stackeng Kärldas Hiiumaal." Christian suri 26.11.1899 Kärldas ning tema hauakivile raiuti sõnad "... En af de sista af gamla svenska stammen pa Kertell." (... Üks viimaseid vanast rootsi hõimust Kärldas). See on viimane rootsikeelse tekstiga hauakivi.

1870.a. oli Eestis ikaldus ning paljusid eestlasi meelitasid levitatavad teated neitsilikust kasutamata maast Venemaal. Ka osa hiidlasi asus elama Sise-Venemaale, teadete kohaselt Stavropoli. Perekond Christian Andersson Takking (talust nr.2), 8 inimest, ning noored õde-venda Gustav Jacobsson ja Julia Tarning (talust nr.5) rändasid nii välja sellesse piirkonda. Mis neist edasi sai, pole teada. Järgmisel aastal peeti viimane rootsikeelne luterlik palvetund Kärldas, Mats Bisa pere kodus. Palvuse viis läbi rootsi keelt kõnelev köster Anders Knuter (Andrus Nuuter). Tõenäoliselt oli ka tema mõne Kärldla rootslase järeltulija.

Nii suri rootsi keel ja rootsi hõim Kärldas vaikset surma. Sama juhtus veidi hiljem ka Reigis. Kaks rootsi keelesaart; kogu hiiurootsi dialekt suri täiesti välja kahe aastakümne jooksul. Kärldla dialekt Bisa Leno surmaga 1934.a., Reigi dialekt 1940-ndatel aastatel, kui surid Simas Karl Börjer ja Mickas Anna Putting (s.Bäckman).

Kuid Hiiumaa rootslaste järeltulijaid elab ka praegu veel. Gammalsvenskby elanikke on praegu Ukrainas, Kanadas, USA-s ja Rootsis. Vormsile kolinud Kärldla elanike järglasi on Rootsis ja Eestis. Eestis ja Rootsis on isegi 1810.a. Kärldlasse alles jäänud elanike järeltulijaid. Ajalugu on seal kõigele vaatamata ühendav lül.

ALLIKATE JA KIRJANDUSE LOETELU

Hingerevisjonid

Reigi pastoraat: 1782, 1795, 1811, 1816, 1834, 1850 ja 1858.
Kärldla: 1782, 1795, 1811, 1816, 1834, 1850 ja 1858.
Säilitatakse ENSV Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis Tartus (RAKA).

Kirikuraamatud

Reigi kihelkonna sünniraamat 1728-64.
Reigi visitatsiooniprotokollid 1698-1843.
Säilitatakse ENSV Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis Tartus (RAKA).

Ariste, Paul. Eesti-rootsi pisiasju. SVIO-ESTONICA II. Tartu, 1935.

Hedman, Jörgen. Dagöättlingar på Ormsö. KUSTBON nr.4/1983.

Hedman, Jörgen. Kertellbor till Ormsö. KUSTBON nr.2/1985.

Hupel, A.W. Topographische Nachrichten v. Lief- und Ehstland. 3.osa. Riga, 1782.

Nyman, Joel. Svenskarna på Dagö förr och nu. KUSTBON nr.3/1982.

Russwurm, Carl. Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehstland und auf Runö. Reval, 1855. Samuti selle töö originaalkäsikiri, mida säilitatakse Murde- ja Rahvapärimate Arhiivis Uppsalas (ULMA).

En annan äktsvensk i Kertell/Kärldla var Stavas Christian Matsson Takking, svärfar till Bisa Leno. Stavas Christian var mycket mån om sin svenska härkomst och då han var utan avkomlingar, lät han testamentera de avskrifter av kertellböndernas privilegiebrev han ägde till det svenska riksarkivet i Stockholm. Där förvaras de sedan 1902 med påskriften: "Donerade av bonden Christian Stackeng i Kertell på Dagö." Christian dog den 26/11 1899 i Kärldla och på hans gravsten lät man rista in: "... En af de sista af gamla svenska stammen pa Kertell." (Detta är sista gravstenen med svensk text.)

År 1870 var det missväxtår i Estland och många ester lockades av de uppgifter om jungfrulig outnyttjad mark i Ryssland som spreds. Även en del dagöbor sökte sig detta år till det inre av Ryssland, enligt uppgift till Stavropol. Familjen Christian Andersson Takking (från gård 2), åtta personer, samt ett ungt syskonpar Gustav Jacobsson och Julia Tarning (från gård 5) utvandrade så till detta område. Hur det sedan gick för dem är okänt. Följande år hölls den sista lutherska bönestunden på svenska i Kärldla, i familjen Mats Bisas hem. Den som ledde denna bönestund var en svenskspråkig klockare vid namn Anders Knuter (Andrus Nuuter). Denne var troligen också en kertellättling.

• Rootsi päritoluga Kärldla köster Villem Tarning 1930-dail aastail.

• Klockaren i Kärldla på 1930-talet, svenskättlingen Villem Tarning.

Så dog det svenska språket och den svenska folkstammen i Kertell en stilla död. Detsamma skedde också något senare i Röicks. Två svenska språköar, hela den dagösvenska dialekten dog så helt ut inom loppet av två årtionden. Kertelldialekten med Bisas Lenos död år 1934. Röicksdialekten på 1940-talet då Simas Karl Börjer och Mickas Anna Putting (f. Bäckman) dog.

Dagösvenska ättlingar lever dock kvar än i dag. Gammalsvenskbybor finns i dag i Ukraina, Kanada, USA och Sverige. De kertellbor som överflyttade till Ormsö har avkomlingar i Sverige och i Estland. Det finns även avkomlingar till de 1810 kvarblivna kertellborna, i Estland och i Sverige. Historien finns där som en sammanhängande länk trots allt.

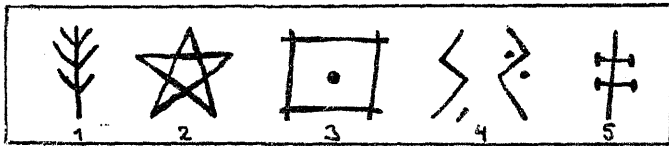
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING:

Själarrevisioner:

Röicks pastorat: 1782, 1795, 1811, 1816, 1834, 1850 och 1858.
Kertell/Kärldla: 1782, 1795, 1811, 1816, 1834, 1850 och 1858.
Förvarade i Statliga Centralarkivet i Tartu, ESSR (RAKA).

Tiberg, Nils. Dagösvenskarna. SVENSKA LANDSMÅLEN. Uppsala, 1925.
 Tiberg, Nils. Estlandssvenska uppsalaundersökningen. Uppsala, 1968.
 Vrager, Elmar. Svenskarna i Kärldl trakten. KUSTBON nr.1/1969.

Kõik fotod on teinud Nils Tiberg oma Hiiumaareisidel 1920-30-ndail aastail. Fotod on kopeeritud proua Ingrid Tibergi nõusolekul.

- Mõned peremärgid Reigi külast.
- Üles märkinud Nils Tiberg 1930-ndail aastail.
- *Några bomärkena från Röicks by.*
- Upptecknade av Nils Tiberg på 1930-talet.*
- Vasakult • från vänster:
- Mickas-Kristians, Mikas-Simas, Hindrekas, Kästars-Peters, Kläinters.

Kyrkoböcker

Röicks socken födelsebok 1728-64.
 Visitationsprotokollen Röicks 1698-1843.
 Förvarade i Statliga Centralarkivet i Tartu, ESSR (RÅKA).

Ariste, Paul. Smärre estlandssvenska bidrag, i Svio-Estonica II, Tartu, 1935.

Hedman, Jörgen. Dagöättlingar på Ormsö. KUSTBON nr.4/1983.

Hedman, Jörgen. Kertellbor till Ormsö. KUSTBON nr.2/1985.

Hupel, A.W. Topographische Nachrichten v. Lief- und Ehtland. Del 3, Riga, 1782.

Nyman, Joel. Svenskarna på Dagö förr och nu. KUSTBON nr.3/1982.

Russwurm, Carl. Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehtland und auf Runö. Reval, 1855, samt originalmanuskriptet till detsamma verket förvarat i Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala.

Tiberg, Nils. Dagösvenskarna, artikel i Svenska landsmålen, Uppsala, 1925.

Tiberg, Nils. Estlandssvenska uppsalaundersökningen. Uppsala, 1968.

Vrager, Elmar. Svenskarna i Kärldl trakten. KUSTBON nr.1/1969.

Samtliga fotografier är tagna av Nils Tiberg under hans Dagöbesök under 1920- och 30-talet. De är här kopierade med fru Ingrid Tibergs medgivande.

VORMSI PÄEVAD

29.juulil 1990, Olevipäeval pühitsetakse taas korda-seatud Vormsi Olevi kirik. Seda suursündmust on ette valmistamas hulk inimesi siin- ja sealpool merd. Oodata on paljusid vormsirootslasi ja muid kõrgeid külalisi. Pidustused kestavad mitu päeva ja pakuvad lisaks põhisündmusele ka palju muud huvitavat. Korraldavale toimkonnale on palve:

Kui sa oled huvitatud Vormsi päevadest osavõtust, siis palun teata hiljemalt veebruaris endast korraldavale toimkonnale aadressil:

Vormsi päevade toimkond
 Ants Varblane

203176 Vormsi
 Haapsalu rajoon
 EESTI

Oma teates palun näita ära oma täpne nimi ja aadress, millal ja kuidas sa tulla kavatsed, kuj kauaks sa jääda tahad ning kas ja kelle juures on sul kokku lepitud ööbimine ja ülalpidamine või ootad sa abi toimkonnalt. Olgu tähendatud, et eraautode hulk saarel neil päevil on piiratud nii ülesõiduraskuste kui ohutuse tõttu. Korraldatakse pidev tihe bussiliiklus saare kõigisse paikadesse. Korraldustoimkond ootab ka häid nõuandeid ja oma kaasabi pakkumist Vormsi päevade paremaks läbiiviimiseks.

VORMSI PÄEVAD

ORMSÖDAGAR

Den 29 juli 1990, på Olsmässa kommer man att återinviga den renoverade S:t Olai kyrka på Ormsö. I förberedelserna till detta storevenemang medverkas många människor på alla sidor om Östersjön. Till vinningen väntas många ormsösvenskar och andra höga gäster. Festligheterna skall pågå i flera dagar och bjuder utom huvud-evenemanget även på en del andra intressanta inslag.

I samband därmed ber organisationsnämnden alla intresserade att senast i februari anmäla sig på följande adress:

Ormsödagarnas organisationsnämnd
 Ants Varblane

203176 Ormsö
 Haapsalu distrikt
 ESTLAND

Var god och ange ditt exakta namn och adress, när och på vilket sätt du tänker komma, hur länge du skulle vilja stanna och med vem du har kommit överens om mat och logi eller behöver du nämndens hjälp. Det skall beaktas att under Ormsödagarna kommer antalet privatbilar på ön att vara begränsat både på grund av svårigheter med transporter från fastlandet och av säkerhetsskäl. Man kommer att organisera permanent busstrafik till alla orter på ön. Organisationsnämnden tar gärna emot goda råd och hjälp-erbjudanden för att genomföra Ormsödagarna på det bästa möjliga sätt.

ORMSÖDAGAR

KRONOBY - NOARROOTSI

Pärast sõda, kui meil oli raske, ulatasid rootslased üle lahe Rootsimaalt meile sõbrakäe, nüüd on meie kord teid toetada" - selle mõtte ütles välja Soomemaal Kronoby kommunu liider Gösta Svenfelt 16. oktoobril Noarootsi sõprusdelegatsiooni auks korraldatud Eesti õhtul.

Kronoby soomerootslastega tekkisid Noarootsil esimesed sidemed tänava kevadel, kui ühe turismirühmaga käis meil viis meest Kronobyst. Kontaktid edenesid Ain Sarve suvisel Soomekäigul ja juulis tegi lühikese viisiidi Noarootsi kommunu esimees Gösta Svenfelt koos mõnede kaaslastega. Seal edasi on suhted arenenud üsna intensiivselt:

- Augustis külastasid Noarootsi Kooli Kronoby koolitegelased - kommunu haridusjuht Guy Gripenberg, gümnaasiumidirektor Håkan Vikström ja põhikooli direktor Peter Sandbacka. Tagasi läksid nad juba neljakesi: Noarootsi poiss Alar Schönberg alustas õpinguid Kronoby gümnaasiumis.
- Augustis oli Kronoby esindus Noarootsi kolme valla jooksul.
- Septembris käis allakirjutanu koos Noarootsi Kooli arhitekti Maarja Nummert ja Pürksi Rahvaülikooli hoone restaureerimisprojekti arhitekti Katrin Etvergiga Kronoby kooli vaatamas.
- Oktoobris olid meie valla poolt Ülo Kalm, Vladimir Belovas, Laine Belovas, Arne Mägi, Ülle Schönberg ja Ervin-Johan Sedman Kronobys ametlikke sõprussidemeid sõlmimas.
- Novembris vahendas Gösta Svenfeldt oma Eesti-viisiidi ajal Noarootsi ja Kronoby vahelisi teateid.
- Jaanuaris on oodata Kronoby põllumeeste külaskäiku.
- Jaanuari on planeeritud ka silmaringi avardamise reis Kronobysse Noarootsi Kooli õpetajatele koos abikaasadega.

Kronoby kommun paikneb ligi pool tuhat kilomeetrit Helsingist põhja pool. Elanikke 7100, neist 89% rootslased. Kuni aastani 1969 oli samal alal kolm kommunu: Nedervetil, Terjärv ja Kronoby. Siis aga arvati, et "üheskoos ollakse tugevamad". Nii on kirjutatud ka kommunu vapil, mida ehiv kolmeharuline ristikehinalet.

Linna-tüüpi elamist näeb Kronobys vähe. Enamik rahvast on endale kodu leidnud kauni järve või jõe ääres metsade keskel. Paljud tegelevad põllumajandusega ja seda nii muu töö kõrvalt kui ka ainult sellele spetsialiseerununa.

Piirkonna tööstus tegeleb metsatöötlemismasinatega ja põlütööstuse tootmisega, puidu töötlemisega, tekstiilitoodete valmistamisega. Kohapeal on ka suur plastikutööstus, mille toodangust tunneme piima kilepakendeid.

Kronoby ja Noarootsi sõprussidemed võiksid areneda neljas põhivaldkonnas:

- Vastastikune tundmaõppimine nii pereturismina kui ka erinevate eluvalde inimeste vahetusena. Nii avaneks meie rahvale maailm. Me saaksime näha, kui ilus on Kronoby loodus, kui võrd elamisväärtus on sealsete inimeste elu, kui ilus nende laste lapsepõlv ja kui vanaks elavad vanurid. Ja küllap Noarootsigi omapäraseks rannad pakuks sõpradele huvi.
- Majandussidemete seisukohalt peab praegu leidma vastuse küsimusele, millist kronobylaste poolt poolmuidu pakutavat põllumajandustehnikat meile kõige enam vaja on, kuidas see juba kevadeks kohale toimetada ja õiglaselt jagada. Talunikke selle sõna otseses mõttes on meil veel üksikuid. Neid taluheresid, kes muu töö kõrvalt oma põllul ja laudas lisa teenivad, on ligi 200 ja kronobylaste pakutavast abist ei ütleks ära keegi.
- Meie omalt poolt saaksime Kronoby taludesse hooajatoodeks appi minna. Sellelaadseid ettepanekuid on tehtud. Töö hästi korraldatud talus oleks ühtlasi heaks täienduskooliks.
- Hariduse vallas oleksime südamest tänulikud, kui meie kooli õpetajatele ka edaspidi leitaks võimalusi Kronoby gümnaasiumis õppimiseks ja leiduks pere, kes õppuri oma hoole alla võtaks, nii nagu Alar on praegu Vikströmi-de pere oma laps.

KRONOBY - NUCKÖ

Efter kriget när vi hade det svårt, räckte svenskarna från Sverige en hjälpsande hand över viken, nu är det vårt tur att stödja er. Denna tanke uttrycktes den 16 oktober av Gösta Svenfelt, ordförande i kommunstyrelsen i Kronoby, på en estrisk afton till nucködelegationens ära.

Nuckö knöt kontakter med finlandssvenskarna i Kronoby i våras, när fem personer från Kronoby besökte Nuckö tillsammans med en turistgrupp. Kontakterna vidareutvecklades i somras under Ain Sarvs resa till Finland och i juli avlade Gösta Svenfelt tillsammans med några följeslagare ett kort besök i Nuckö. Sedan dess har utvecklingen varit stadig:

- I augusti besökte en delegation utbildningsanställda från Kronoby - kommunens utbildningschef, Guy Gripenberg, rektor för Kronoby gymnasium, Håkan Vikström och rektor för Kronoby grundskola, Peter Sandbacka, skolan i Nuckö. På hemresan hade de nuckö-gossen Alar Schönberg med sig för studier vid Kronoby gymnasium.
- I augusti deltog Kronobys representanter i Nuckö trevåldsloppet.
- I september besökte undertecknad Kronoby tillsammans med arkitekt Maarja Nummert, som har ritat Nuckö skolas byggnad, och arkitekt Katrin Etverk, som har gjort ritningar för restaurering av Birkas Folkhögskola, för att se på skolorna där.
- I oktober var Nuckös representanter Ülo Kalm, Vladimir Belovas, Laine Belovas, Arne Mägi, Ülle Schönberg och Ervin-Johan Sedman i Kronoby för att knyta officiella vänskapsförbindelser.
- I november var Gösta Svenfelt i Estland och förmedlade information mellan Kronoby och Nuckö.
- I januari väntas en delegation jordbrukare från Kronoby till Nuckö.
- Till januari har man även planerat en studieresa till Kronoby för Nuckö skolas lärare tillsammans med makar.

Kronoby kommun ligger nära ett halvt tusen kilometer norr om Helsingfors. Antalet invånare är 7100, av dem är 89 procent svenskar. Fram till 1969 fanns det på samma territorium 3 separata kommuner: Nedervetil, Terjärv och Kronoby. Då beslöt man, att tillsammans är man starkare och denna tanke finns återgiven också på kommunens vapen, som pryds av ett klöverblad.

Tättortsbebyggelse förekommer i Kronoby i ringa omfattning. De flesta av kommunens invånare bor vid någon vacker insjö eller flod mitt i skogarna. Många sysslar med jordbruk - antingen på heltid eller deltid.

Regionens industri tillverkar maskiner för skogsindustrin och jordbruksredskap, trävaror, det finns också betydande textilindustri. Plastindustri representeras av framställning av mjölkförpackningar.

För förbindelser mellan Nuckö och Kronoby finns det fyra områden som har goda perspektiv:

- Ömsesidiga besök i form av såväl familjeturism som utbyte av personer från olika yrkesgrupper. På så sätt skulle världen öppna sig för våra människor. Vi skulle få se hur vacker naturen är i Kronoby, hur rikt och människovärdigt livet där är, hur vacker barndom barnen har där och hur länge man lever där. Säkert skulle Nuckös egenartade natur med fina kuster ha en del att bjuda på.
- När det gäller ekonomiska kontakter så måste vi snabbt finna ett svar på frågan: vad av alla dessa jordbruksmaskiner och redskap, som kronobyborna erbjuder oss, vi behöver mest och hur man skulle transportera det hit redan till våren - och hur man skulle fördela det på ett rättvist sätt. Bönder i ordets egentliga bemärkelse är än så länge fåtaliga hos oss. Men vi har drygt 200 familjer som sysslar med jordbruk på deltid och ingen av dem skulle tacka nej till kronobybornas hjälp.
- På utbildningsområde skulle vi vara djupt tacksamma om det även i fortsättningen vore möjligt att finna familjer i Kronoby, som skulle ställa upp och göra det möjligt för någon nucköungdom att läsa vid Kronoby gymnasium, så som Alar Schönberg numera bor hos familjen Vikström som hos sina egna föräldrar.

Suurepärase kingituse tegid Kronoby põhikooli õpilased, kes oma tööga teenitud raha - ligi 15 000 marka - andsid üle Noarootsi koolile. See on väga väärtuslik kingitus. Koolirahvas peab aru, kuidas seda summat otsurbekamalt kasutada.

Kevadel on oodata õpilasekursioonide vahetust. Suvel oodatakse meie lapsi Kronoby taludesse. Pere elust osa võttes omandaksid lapsed rootsi keele kõige kergemini.

Pedagoogidega peaks mõne aasta pärast, kui meie õpetajate ja õpilaste keeleoskus paraneb, jõudma niikaugele, et meie õpetajad töötaksid mõnda aega Kronoby koolides ja sõpruskommuuni pedagoogid meil.

- Kultuurisidemete raames toimuksid taidluskollektiivide külalisesinemised. Kronoby-lased on väga taidlushuvilised: tegutseb mitu laulukoori, akordionistide ja rahvapilli ansambel, rahvateater ligemale 100 osavõtjaga jm. Pürksi Kultuurimajal on plaanis juba eeloleval suvel korraldada Kronoby kultuuripäevad Läänemaal.

Kronoby ulatatud sõbrakäe oleme me tänuga vastu võtnud. Mida enam inimesi saab võimaluse Kronoby-Noarootsi sõprusidemetes osaleda, seda täiuslikumaks need kujunevad. Hea oleks, kui iga asjahuviline leiaks oma jaoks sobiva koostöövaldkonna.

Laine Belovas

En mycket värdefull gåva till Nuckö skola kom från Kronoby grundskolas elever, som överlämnade till vår skola nära 15000 mark som det tjänat med eget arbete. F n diskuterar vi i skolan hur skulle använda denna vänliga gåva på det ändamålsenligaste sätt.

Till våren väntas utbyte av elevkursioner. I sommar väntas våra elever till Kronobys gårdar. Genom att vara med i vardagslivet skulle våra ungdomar kunna lära sig svenska på ett mycket enkelt sätt.

När det gäller pedagoger så borde vi om några få år, när våra lärarens kunskaper blir tillräckliga, komma så långt, att de under viss tid kan arbeta vid skolorna i Kronoby och tvärtom.

- Inom ramen för Kulturutbytet skulle man kunna ordna gästföreläsningar av amatörförbundet. Kronobyborna är mycket aktiva inom amatörverksamheten: där finns flera körer, ett dragspels- och spelmannslag, en amatörteater med nära 100 medlemmar o a. Birkas kulturhuset har redan nästa sommar planer att ordna Kronobys kulturdagar i Vik.

Vi har med tacksamhet tagit emot Kronobys erbjudande till samarbete och vänskap. Ju fler människor kan delta i vänskapsförbindelserna mellan Kronoby och Nuckö, desto fullkomligare blir de. Det vore bäst givetvis om var och en skulle finna ett eget område för samarbete.

Laine Belovas

ÜMBER OLEMATU KUJU

Gustav II Adolphi mälestussammas Tartu Ülikooli kiriku kõrval märgistab Eesti ja Rootsi sidemete põlisust ning meenutab eestlastele, et enne vene aega on olnud "vana hea rootsi aeg". Tõsi küll, viimastel aastakümnetel mälestusmärki faktiliselt enam ei ole. Ja hävis ta mitte maailmasõjas, vaid selle järel, vene-eesti ehk kahe vastandliku mõtteviisi võitluses. Inimeste mäluks Gustav Adolf aga püsib ja tõuseb teinekord ka oma kohale tagasi - kord lumest, kord vaimust.

Ümber mälestussamba aset täitva lilleklumbi on Eesti-rootslaste Kultuuri Selts nüüd kaks aastat 6.novembril tähistanud Gustav Adolphi päeva. Esimene kord 1988. aastal jääb küllap kauaks meelde ka seetõttu, et üritust saatis talve esimene lumetuisk. Tähtis aga on, et siis astus selts esimest korda Tartu avalikkuse ette. Lühisid kahe riigi lipud. Ajaloolane Margus Laidre rääkis Gustav Adolphi päeva tähistamistavast. Professor Helmut Piirimäe meenutas neid olulisi ümberkujundusi Eesti kultuuri- ja hariduselus, mis tõi kaasa Rootsi võim. Seltsi esimees Ain Sarv kuulutas välja igaaastased preemiad parimatele üliõpilastöödele, mis käsitlevad eestirootsi kultuuri. Seda hakatakse kätte andma iga aasta 6.novembril.

Esimese preemia saigi tänavusel Gustav Adolphi päeval ajalootudeng Kady Sõstar Vormsi rahvarõivaste uurimise eest. Seekordne üritus pälvis tartlaste seas juba küllalt suurt huvi. Oli ka pisut rohkem vaatamängu: kuju koha peal seisid kolmekülgne piit mälestusmärgi kujutisega, kahe riigi hümnid esitas Tartu Noortekoor. Taas tegi pikema ajalooülevaate prof. Piirimäe, kes seekord keskendus rootsi-aegsele ülikoolile. On ju eesti rahva arengut oluliselt mõjutanud kuninga poolt alla kirjutatud ürik, mis pani aluse Tartu Ülikoolile. Ja mitte väikesele provintsiülikoolile, vaid Euroopa tasemel kõrgkoolile, milleks see on aegade kiuste püüdnud jääda tänaseini.

Ürituse kaaskorraldaja, Eesti Rojalistide Partei poolt esines dotsent Aadu Must. Ta arutles, kuidas saab eestlane aru mõistetest 'kuningas' ja 'kuningavõim', kuivõrd need on seotud isiku võimu mõistega üldse. Usume koos Aadu Mustaga, et 350 aasta pärast on need mõned aastakümned ilma Gustav Adolphi kujuta ülikooli taga üksnes väike ajalooepisood, üks ajakirjanduslik kurioosum, mida rahvas vaevalt mäletab.

Anu Jõesaar
Marve Lilleleht

KRING EN STATY SOM INTE FINNS

Statyn över Gustav II Adolf intill Tartu universitets kyrka (numera bibliotek) var en symbol för de långvariga intima förbindelserna mellan Estland och Sverige och påminde samtidigt också om den "gamla goda svenska tiden" före den ryska tiden. Monumentet har nu inte existerat i sinnevärlden sedan flera årtionden tillbaka. Det förstördes emellertid inte i andra världskrigets strider utan efter det stora kriget i en konflikt mellan två motsatta tänkesätt - det estniska (europeiska) och det ryska. Men Gustav Adolf finns kvar i människornas minne och då och då uppenbarar han sig för oss - än som en staty av snö, än som ett verk av vår tankeverksamhet och föreställningsförmåga.

Den 6 november 1988 samlades medlemmarna i Estlandssvenska kutursamfundet och en liten skara nyfikna tartubor vid den plats där monumentet en gång stått. Det var första gången samfundets Tartuavdelning uppträdde offentligt. På Gustav Adolfsplan vajade blåsvartvita och blågula flaggor. Historiker Margus Laidre talade om traditionen att fira Gustav Adolfsdagen i Sverige och Estland, professor Helmut Piirimäe framhöll den svenska tidens positiva betydelse för bildningens och kulturens utveckling i Estland. Ordföranden för SESK, Ain Sarv, utlyste en tävling för studentavhandlingar om estlandssvensk kultur, språk, traditioner o dyl. Priser utdelas varje år den 6 november.

Den första pristagaren blev historiestuderande Kady Sõstar för ett arbete om Ormsö bygdedräkter. På Gustav Adolfsdagen 1989 fick hon ta emot priset med blommor.

I år deltog i firandet av Gustav Adolf också representanter för ett av Estlands minsta partier - rojalistpartiet, vilka hade även rest ett "monument" - en prismaformig träkonstruktion med bilder av den förstörda statyn. Tartus ungdomskör sjöng Sveriges och Estlands nationalsånger. Professor Piirimäe talade om det svenska universitetet i Tartu och betonade att det inte var fråga om något landsortsläroverk utan om ett universitet som svarade mot dåtidens europeiska standard. Universitetet i Tartu har i alla tider och under alla förhållanden vinnlagt sig om att bevara sin status som ett europeiskt universitet ända till våra tider. Docent Aadu Must, som representerade Estlands rojalistparti, presenterade analys av begreppen "kung" och "kungamakt" och deras innebörd för ester. Det återstår bara att instämma med Aadu Must och hoppas att de decennier då statyn över Gustav II Adolf inte funnits på sin plats bara förblir en kort och betydelselös episod i Tartu universitets långa historia.

NOARROOTSI KODUKANDIPÄEVAD

23.-24.JUUNIL 1990

Noarootsi kodukandipäevadega tähistatakse Noarootsi koolielu 340 aasta juubelit ja Pürksi rahvaülikooli 70 aasta juubelit.

Pidustuste esialgne kava:

23.06	14.00	Kodukandipäevade avamine
	15.00	Konverents "340 aastat Põhja-Eesti vanimat rahvakooli ja 70 aastat Pürksi rahvaülikooli"
	20.00	Jaaniõhtu
24.06	12.00	Jumalateenistus Noarootsi kirikus
	14.00	Vabadussõjas langenute mälestussamba taasavamine Noarootsi kalmistul
	16.00	Kodukandipäevade lõpetamine

Kuigi üritus on pühendatud hariduselu juubelitele, on liiksaks Noarootsi koolide vilistlastele oodatud kõik, kes tunnevad end ühel või teisel moel Noarootsiiga seotud olevat, nii et pidustustest kujunevad järjekordsed Noarootsi päevad.

Lugupeetud Noarootsi rahvas!

Kui elate mujal ja soovite Noarootsi päevadest osa võtta, siis palun teatage sellest kooli hiljemalt veebruaris. Palun pange kirja oma nimi, aadress ja telefon, missugusteks kuu-päevadeks tulla tahate ja kas teil on sugulasi või tuttavaid, kelle juures te saate ööbida. Külalistele välismaalt pakub korraldavad toimikond välja küllasõiduks kolm põhivarianti:

I	18.-24.juuni - 6 päeva
	18.06 saabumine Noarootsi
	19.-22.06 ekskursioonid
	23.-24.06 Noarootsi päevad
	24.06 ärasõit
II	23.-24.juuni - 2 päeva
	23.06 saabumine Tallinna, sõit Noarootsi
	23.-24.06 Noarootsi päevad
	24.06 ärasõit Tallinnast
III	23.juuni - 1.juuli - 9 päeva
	23.06 saabumine Noarootsi
	23.-24.06 Noarootsi päevad
	25.-29.06 ekskursioonid
	30.06-1.07 laulu- ja tantsupidu Tallinnas
	1.07 ärasõit Tallinnast

Kuna kõik sõiduvõimalused (lennu- ja laevareisid) 1990.a. suveks pole veel täpselt paika pandud, siis võib tuleku- ja minekukuupäevades ette tulla muudatusi. Sõidupiletite muretsemine jääb külaliste enda hooleks. Kõik muu korraldavad võõrustajad.

Laine Belovas
Noarootsi Kooli direktor

203173 Pürksi sidejaoskond.
Haapsalu rajoon
EESTI

340-AASTANE NOARROOTSI KOOL OOTAB SIND

NUCKÖDAGAR

DEN 23-24 JUNI 1990

Med Nuckö hembygdsdagar uppmärksammas 340:års jubileet av skolundervisningen på Nuckö och 70:års jubileet av Birkas folkhögskola. Festligheternas preliminära tidschema är följande:

23/06	14.00	Invigning
	15.00	Konferens "Äldsta folkskolan i norra Estland 340 år och Birkas folkhögskola 70 år.
	20.00	Midsommarfirande
24/06	12.00	Gudstjänst i Nuckö kyrka
	14.00	Återinvigning av Frihetskriksmonumentet på Nuckö kyrkogård
	16.00	Avslutning

Trots evenemanget är tillägnat jubileer som har anknytning till utbildningens historia, är inte bara Nuckö skolas f d elever utan också alla andra, som känner sig ha ett band till Nuckö, välkomna så att de kommande festligheterna skall bli Nuckös hembygdsdagar i ordets egentliga bemärkelse.

Ärade Nucköbor!

Om ni bor annorstädes men vill gärna delta i Nucködagarna, var goda och anmäl er på skolans adress senast i februari. Var goda och skriv namn, adress och telefon, vilka dagar ni vill stanna här och om ni har anhöriga eller vänner hos vilka ni kan bo. För gäster från utlandet har organisationskommittén tre alternativ att erbjuda:

I	d.18-24 juni - 6 dagar
	18/06 ankomst till Nuckö
	19-22/06 utflykter
	23-24/06 Nucködagrar
	24/06 avresa
II	d.23-24 juni - 2 dagar
	23/06 ankomst till Tallinn, resa till Nuckö
	23-24/06 Nucködagrar
	24/06 avresa från Tallinn
III	d.23 juni - 01 juli - 9 dagar
	23/06 ankomst till Nuckö
	23-24/06 Nucködagrar
	25-29/06 utflykter
	30/06-01/07 sång- och dansfest i Tallinn
	01/07 avresa från Tallinn

Eftersom inte alla reseöjligheter för sommaren 1990 (såväl flyg som båt) har ännu inte slagits fast i detaljerad form kan det förekomma små ändringar både var gäller ankomst- och avresedagar. Gäster ombeds att själva boka biljetterna. Allt annat skall skötas av värdarna.

Laine Belovas
rektor för Nuckö skola

203173 Birkas postavdelning
Haapsalu distrikt
ESTLAND

340-ÅRIG NUCKÖ SKOLA VÄNTAR DIG

MIS SEISUS ON ROOTSI KEEL EESTIS? • VEM KAN SPRÅKSITUATIONEN I ESTLAND?

Uue aasta alguses saavad meie seltsi liikmed ühe ankeedi. Küsimused puudutavad keeluuringuid, mida tehakse Uppsala Ülikooli ja meie seltsi poolt. Uurimist viib läbi meie seltsi liige Uile Kärk-Remes, kes töötab Joensuu Ülikoolis ja teeb uurimistööd ka Uppsala ülikooli juures.

Ankeet käsitleb rootsi keele kasutust enne ja nüüd, suhet rootsi keelde, üldist keeleolukorda Eestis ja teadmisi eestirootslastest - küsimusi, mis on meile ja meie seltsile väga tähtsad. Osa vastajate jaoks järgneb hiljem veel suuline küsitlus, seepärast on oluline märkida täpselt oma nimi ja aadress.

Ankeet peaks meile andma olulisi andmeid rootsi keele seisust Eestis, millest me siis ka RONORis edaspidi kirjutame.

I början av året kommer medlemmarna i vår förening att få ett frågeformulär. Frågorna gäller en språkundersökning som genomförs vid institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet i Sverige och vår förening. Undersökningen görs av Uile Kärk-Remes som arbetar vid Joensuu universitet i Finland och forskar vid Uppsala universitet. Uile är också medlem i och arbetar för vår förening.

Undersökningen handlar om användningen av svenska tidigare och i dag, synpunkter på svenska, på språkliga förhållanden i allmänhet i Estland, kunskaper om estlandssvenskar, frågorna som är mycket viktiga både för vår förening och oss själva. Undersökningen följs senare i år av en muntlig intervju för en del av gruppen. Därför är det mycket viktigt att man skriver namn och adress noggrant.

Era svar ger oss nödvändiga och viktiga kunskaper om svenskan Estland som vi senare kommer att skriva om i RONOR.

ANNETUSED

GÅVOR

Noarootsi mälestussambale • för Frihetsmonument i Nuckö:

E. Puhang 300 RUB

Seltsile • för Samfund:

Brigitta ja Thomas Lorentz 609 RUB

Ulla Landman 60 RUB

Astra Jürvetson 10 RUB

Raamatuid • Böcker:

Ulla Landman

Kaskö rootsi algkool • Kaskö svenska lågstadiet

Närpesi raamatukauplused • Närpes bokaffärer

Kronoby kogudus • Kronoby församling

Närpesi kogudus • Närpes församling

Kristinestadi linnavalitsus • Kristinestads stadsfullmäktige

Bertel Sandvik

Hanna Granskog-Ekman

Sirje Kiin

Töövahendeid • Redskap och hjälpmedel:

Svenska Folkskolans Vänner

Arvi Stahl

* 17.12.1938

† 10.10.1989

Suur tänu ühingule Riksföreningen Sverigekontakt ja isiklikult Lennart Limbergile ning kõigile teistele, kes meie seltsi raamatukogule ja piirkondadele ajalehti ja ajakirju saadavad.

Stort tack till Riksföreningen Sverigekontakt och personligt till Lennart Limberg samt till alla andra, som skickar tidningar och tidskrifter till vårt bibliotek och avdelningar.

AITÄH! TACK !

Eestirootslaste
Kultuuri Selts
203170 Haapsalu
Postkast 85
EESTI

RONOR
200001 Tallinn
Lomonossovi 34-19
EESTI
tel. 42-61-63

Samfundet för
Estlandssvensk Kultur
203170 Haapsalu
Box 85
ESTLAND

RONOR
200001 Tallinn
Lomonossovi 34-19
ESTLAND
tel. 42-61-63

TELLIMINE:

Tellimishind 1990. aastaks 6 rubla. Tellimised saata rahakaardiga seltsi aadressil koos oma täpse posti-aadressi ja märkusega "RONOR".

PRENUMERATION:

Årgång 1990 kostar 120 SEK / 90 FIM

Adress:

RONOR
c/o Svenska Folkskolans Vänner
PB 198 00121 Helsingfors
Konto 10066788 i Postbanken, Helsingfors

Annetused rublades:

arve nr. 700313
Agrotööstuspanga
Haapsalu osakonnas

Annetused välisvaluutas:

arve nr. 70200001
NSVL Välispanga Eesti
Vabariiklikus Pangas
(seejuures tuleb kindlasti
ära näidata, et annetus
on Eestirootslaste
Kultuuri Seltsile).

Gåvor i rubler:

konto 700313
Agroindustribankens
avdelning i Hapsal

Gåvor i utländsk valuta:

konto 70200001
i Sovietunionens
Utrikesbanks kontor
i Estland (v.g. ange
att medlen är avsedda
för Samfundet för
Estlandssvensk Kultur)